

ANICA NAZOR

**ANTE GLAVIČIĆ I GLAGOLJSKA TISKARA U SENJU**

Anica Nazor  
Prisavlje 8  
HR 10000 Zagreb

UDK: 069-05 Glavičić, A.  
655.11(497.5 Senj)"14/15"  
Izlaganje sa znanstvenog skupa  
Ur.:2013-05-20

Arheolog, muzealac, konzervator, istraživač prof. Ante Glavičić jedan je od onih Senjana, koji je poticao istraživanja kulturne povijesti svojega grada. Na srcu mu je bilo glagoljaštvo Senja, napose glagoljska tiskara utemeljena u gradu već u XV. stoljeću, koja je ostvarila zapažen izdavački program. Program se sastoji od liturgijskih i još više od neliturgijskih knjiga, namijenjenih glagoljašima za obavljanje bogoslužja i za pouku. Najprije je (1494.) iz tiska izašao *Misal*, potom (1496.) *Spovid općena* (*Confessionale generale* Michela Carcana), *Naručnik plebanušev* (1507; *Manipulus curatorum Guida de monte Rocherii*), *Transit sv. Jerolima* (1508; *Transito de sancto Girolamo*), *Mirakuli blažene Deve Marije* (1508; *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*), Korizmenjak (1508; *Quadragesimale* Roberta Caracciola).

Senjska su glagoljska izdanja vrijedni i važni kulturnopovijesni, jezični, književni i, dakako, tipografski spomenici. Očuvalo se vrlo malo originalnih primjeraka (primjerak *Spovidi općene* je jedinstven), pa bi ih trebalo ponovno izdati, to jest nastaviti s njihovim izdavanjem faksimila i kritičkih izdanja ondje gdje je stao prof. Ante Glavičić. Na nasljednicima je da oživotvore Glavičićeva nastojanja da se za Senj izradi replika tiskarske preše iz 15. stoljeća na kojoj bi se mogla otiskivati pokoja stranica *Misala* kao senjski kulturni suvenir.

*Ključne riječi:* Ante Glavičić, glagoljska tiskara, Senj

Arheolog, muzealac, konzervator, istraživač, prof. Ante Glavičić, jedan je od onih Senjana, koji je poticao istraživanja kulturne povijesti svojega grada. Na srcu mu je bilo glagoljaštvo Senja, napose glagoljska tiskara utemeljena u

gradu već u XV. stoljeću, oko koje se okupio krug intelektualaca, pretežno duhovnih, i ostvario zapažen izdavački program. Ovom prigodom podsjećamo na taj program, koji se sastoji od liturgijskih i još više neliturgijskih knjiga namijenjenih glagoljašima za obavljanje bogoslužja, i za pouku.

Najprije je tiskan *Misal*: iz tiska je izišao 7. kolovoza 1494. godine s opširnim kolofonom. U kolofonu je zabilježeno da je knjiga tiskana u Senju i da je tiskanje završeno 7. kolovoza 1494. godine, da su u tiskanju sudjelovala gospoda Blaž Baromić, Silvestar Bedričić i žakan Gašpar Turčić u vrijeme kad je kraljevao ugarski (i hrvatski) kralj Ladislav (tj. Vladislav II. Jagelović), a na apostolskom je prijestolju bio papa Aleksandar Šesti (Borgia).

Nepune dvije godine od izlaska *Misala* u Senju je 25. travnja 1496. godine iz tiska izišla *Spovid općena*, priručnik opće ispovijedi, hrvatski prijevod vrlo popularnoga djela *Confessionale generale* Michela Carcana, znamenitoga franjevačkog propovjednika u XV. stoljeću, "glasnika Božje riječi" i duhovnoga pisca.

Možda je već u XV. stoljeću u Senju tiskan mali ritual zajedno sa spiskom *Meštija od umrtija, meštija dobra umrtija*, kako se u tekstu naziva. Naime, od toga su izdanja očuvana samo dva nepotpuna primjerka, kojima nedostaje kolofon. Glagoljski brevijar, koji je Blaž Baromić, senjski kanonik, rodom iz Vrbnika na otoku Krku, priredio i u Mletcima dao tiskati kod znamenitoga Andreja Torresana 1493. godine, također je dio senjskoga izdavačkoga programa. Brevijarom, misalom i ritualom, Senjani su zaokružili bogoslužni dio izdavačkoga programa. Drugi dio izdavačkoga programa, u koji su ušli suvremeni europski priručnici za obavljanje svećeničkih dužnosti, objavljen je 1507. i 1508. godine. U te dvije godine, koliko se danas zna, objavljene su četiri glagoljske knjige: 27. kolovoza 1507. objavljen je *Naučnik plebanušev*, na hrvatski jezik pretočen vrlo popularan priručnik što ga je u XIV. st. napisao Španjolac Guido de monte Rocherii. Priručnik je bio proširen u svim europskim književnostima, jer je to zapravo bio predtridentski katekizam i u crkvenoj je katoličkoj praksi imao značajno mjesto.

U 1508. godini u Senju su glagoljicom tiskane još tri knjige: 5. svibnja (je objavljen) *Transit svetoga Jerolima*, svojevrsan zbornik tekstova o sv. Jeronimu. Sadrži: svečev životopis (legendu), tri poslanice, kojima je glavna tema "prijelaz", lat. *transitus* Jeronima u nebo, kako se u kršćanskoj terminologiji naziva svetačka smrt. Na kraju je dodatak od niza čudesa, koja su se dogodila u Troji i, k tomu, jedan originalni dodatak: pjesma (legenda) o sv. Jeronimu ispjevana u dvanaesteračkim stihovima s dvostrukim srokom *An'jelske kriposti vse nebeskoga hora*, koji se s pravom pripisuju Marku Maruliću.



Sl. 1. Detalj sa otvaranja izložbe Glagoljska baština Senja u Gradskom muzeju Senj 2008. godine (foto-arhiva: GMS)

Senjski *Transit sv. Jerolima* najveće je djelo o sv. Jeronimu u hrvatskoj književnosti, a predložak mu je talijansko djelo (inkunabula) *Transito de sancto Girolamo* (primjerak posjeduje nadbiskupska knjižnica u Zadru). Zna se da su bila tri pokušaja da se djelo ponovno objavi latinicom: u XVII., XIX. i XX. stoljeću, ali se ni jedan pokušaj nije uspio ostvariti. Zanimljiv je prvi pokušaj kad je glagoljski tiskani tekst latinicom za tisak priredio Lovrinac Vejanin (Krčanin), franjevac reda male braće opservanata u Poljudu u Splitu, jer je dopunio originalne primjerke čudesima koja su se zagovorom sv. Jeronima dogodila u Troji, a u dosad poznatim originalnim primjercima ona su prekinuta usred 9. čuda, u kojem se pripovijeda kako je jedan *mnih* popravljao krov, pao na zemlju *z rečenoga krova i leteći ov preporučiti se svetomu Jerolimu*. U Vejaninovu se prijepisu tekst nastavlja i iz njega se doznaje da je zagovorom sv. Jeronima *mnih* ostao živ i zdrav. Fran Kurelac ga je namjeravao objaviti, jer bi knjiga "vërno preštampana na latinska slova od koristi bila krštjeniku, jer opisuje život svetoga Jerolima, a još koristnija književniku nek on iz nje nauči kako se piše, a ni poviest naše knjige ne smie ne znati kako se onoga vremena glagoljicom med Hrvati pisalo".

Već 15. lipnja 1508. godine iz tiska su u Senju izašli *Mirakuli blažene Deve Marije*, najopsežnija zbirka Marijinih čudesa (legendi) u hrvatskoj književnosti. Sadrži 61 legendu među kojima su najljepše i najpoznatije teme europske literature Marijinih čudesa. Posljednja je knjiga, za koju se zna da je izašla u glagoljskoj senjskoj tiskari – *Korizmenjak*, objavljen 17. listopada 1508. godine. To je zbirka korizmenih propovijedi s predloškom u djelu *Quadragesimale* znamenitoga propovjednika franjevca konventualca Roberta Caracciola (†1495.). Talijanski kroničari bilježe da su Caracciola pratili deseci tisuća hipnotiziranih slušatelja po žegi i ledu, u procesiji, od mjesta do mjesta, a propovijedi su znale trajati tri, pa i četiri sata. Kao propovjednik stekao je naziv *trombetta di Dio* i *novello Paolo*. Roberta Caracciola volio je imati u svojoj blizini napuljski kralj Ferdinand (Ferrante) I. Aragonski. Kralj ga je 1465. godine pozvao da od iduće godine bude njegovim korizmenikom i dvorskim propovjednikom kapele u Castel Nuovo. Punih osam godina (1466.-1473.) u toj je kapeli propovijedao Caracciolo svake korizme pred kraljem i njegovim dvorom. Na kraljevu molbu Caracciolo je svoje propovijedi zapisao, barem u glavnim crtama, kako bi ih kralj tobože mogao naknadno pročitati kad bude spriječen obvezama da ih sluša. Tako je nastao *Quadragesimale*, mali nerazrađen, u glavnim crtama skiciran zbornik korizmenih propovijedi, namijenjenih mnogo široj publici nego što je bio kralj Ferdinand I. i njegovi dvorjanici. Postao je priručnikom redovnicima i svećenicima voljnima da po njemu propovijedaju u korizmi. Tiskom je objavljen prvi put u Napulju 1475. godine. Zabilježena su 32 talijanska izdanja. Preveden je na više jezika, a na hrvatski su ga preveli u Senju Pero Jakovčić i Silvestar Bedričić. Propovijedi su prožete poslovicama, citatima i redovito rječitim primjerima (egzemplima), umetnutim pričama do kojih se u ono doba mnogo držalo. Među njima je poučni egzempl o škrtom i nezahvalnom sinu, koji je pred ocem sakrio pečena kopuna. Za kaznu mu je pečenka skočila na obraz i tu se priljepila u obliku žabe krastače: velike i strašne. Ni svi ljekari ni svi lijekovi nikad mu je nisu mogli skinuti s obraza: žaba mu je izjela sav obraz. Postao je tako gubav da više nije mogao živjeti među ljudima. Siže o škrtome i nezahvalnome sinu u europskoj se srednovjekovnoj književnosti javlja u XIII. st., a u hrvatsku je književnost ušao preko senjskoga glagoljskog *Korizmenjaka* iz 1508. godine.

Senjska glagoljska izdanja tiskana su bez naslovnih stranica – poput inkunabula. Nije poznato kolika im je bila naklada, to jest u koliko su primjeraka tiskani. Pretpostavlja se da u XV. stoljeću, ili, kako se često voli isticati, u Gutenbergovu stoljeću, naklada pojedine knjige nije prelazila tristo

primjeraka, po nekima se broj primjeraka kretao između stotinu i tisuću. Poznato, je međutim, da je do nas došlo malo originalnih primjeraka senjskih glagoljskih izdanja i da su samo rijetki primjerci potpuni. Jedno je izdanje unikat (*Spovid općena*), od jednoga su očuvana dva nepotpuna primjerka (*Meštija dobra umrtija*), a od jednoga samo tri (nepotpuna) primjerka (*Misal*), od jednoga pet primjeraka, od kojih je samo jedan (londonski) potpun (*Marijini mirakuli*). Nešto više primjeraka očuvano je od ostalih senjskih glagoljskih izdanja. Prema tomu bilo bi potrebno da se objave faksimili s kritički priređenim tekstovima, jer je poznato da su senjska glagoljska izdanja vrijedni i važni kulturnopovijesni, jezični, književni i, dakako, tipografski spomenici, nastali samo četrdesetak godina nakon Gutenbergova izuma tiska pomičnim slovima, koji je čovječanstvu donio zvjezdane trenutke. Zapravo, trebalo bi nastaviti ondje gdje je stao prof. Ante Glavičić. Jer, u njegovo vrijeme i njegovim nastojanjem objavljena je *Spovid općena* u obliku faksimila i kritičkoga izdanja teksta transkribiranoga u latinicu. Potom je objavljen faksimil *Korizmenjaka*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti nastojanjem akademika Milana Moguša objavila je faksimil *Misala*, za koji su Marija Agnezija Pantelić i Anica Nator priredile tekst u latiničkoj transliteraciji (još neobjavljen).

Na poticaj Staroslavenskoga instituta prof. Ante Glavičić nastojao je da se izradi replika tiskarske preše iz XV. stoljeća, koja bi bila u funkciji, na kojoj bi se mogla otisnuti stranica iz *Misala* kao *senjski kulturni suvenir*, onako kako se na replici Gutenbergove preše u Mainzu otiskuje stranica iz njegove znamenite *Biblije*. Na nasljednicima je prof. Ante Glavičića da njegovo nastojanje jednom oživotvore.

## ANTE GLAVIČIĆ AND THE GLAGOLITIC PRESS IN SENJ

## Summary

Archaeologist, museumist, conservator, researcher Prof. Ante Glavičić was one of those from Senj, who encouraged the research of the cultural history of their city. In his heart was the glagolitism of Senj, especially the glagolitic press founded in the city in the 15<sup>th</sup> century, which created a notable publishing catalogue. The catalogue consisted of liturgical and even more non-liturgical books, intended for glagolitic readers to perform worship as well as for instruction. The first publication (in 1494) from the press came *Misal*, then (in 1496) *Spovid općena* (*Confessionale generale* of Michel Carcan), *Naručnik plebanušev* (1507; *Manipulus curatorum* Guida de monte Rocherii), *Transit sv. Jerolima* (1508; *Transito de sancto Girolamo*), *Mirakuli blažene Deve Marije* (1508; *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*), *Korizmenjak* (1508; *Quadragesimale* Roberto Caracciolo).

Senj's glagolitic editions are valuable and important culturally-historically, linguistically and, of course, typographical monuments. Very few original copies have been preserved (the copy of *Spovidi općene* is unique), so they should be re-issued, and this is to continue with the release of their reproductions and critical editions where Prof. Ante Glavičić left off. It is up to the successors to put into effect Glavičić's efforts to make a replica of the printing press from the 15<sup>th</sup> century for Senj with which it would be possible to print some pages of *Misal* as a cultural souvenir of Senj.

*Keywords:* Ante Glavičić, glagolitic press, Senj